

Dejan Cukić

45 OBRTAJA

PRIČE O PESMAMA

 Laguna

Copyright © 2007 by Dejan Cukić

Copyright © 2007 ovog izdanja LAGUNA

*Sve što radim uvek će biti posvećeno
Milici, Aleksi i Ani.*

Kada ste poslednji put okrenuli ručku gramofona na brzinu od 45 obrtaja?

Kada ste poslednji put uključili gramofon?

Da li uopšte znate šta je to gramofon??!!

Digitalna revolucija promenila je načine upijanja muzike, ali je usput, ironično, vratila u središte pažnje ključnu formu popularne muzike – PESMU. „Sporookrećući“ albumi (33 obrtaja) rasplinuli su se u CD formatu i uputili najveći broj slušalaca „skidanju“ pojedinih, omiljenih pesama. Jer, nevažno je da li ste poštovalac džeza, bluza, soula, ritam i bluza, rokenrola, hevi metala, panka, hip-hopa, grandža ili turbo folka (jazz, blues, soul, rhythm & blues, rock'n'roll, heavy metal, punk, hip hop, grundge, #**%*#), uvek se vraćate osnovnoj jedinici svog muzičkog uživanja.

Serijal „Priče o pesmama“ počeo sam u *Politikinom Zabavniku* pre skoro deset godina na nagovor Zefirina Grasija, glavnog i odgovornog urednika lista. Njegovo beskrajno strpljenje za moju neredovnost najzaslužnije je što ta saradnja traje i danas. Nekoliko desetina pesama bile su predmet tekstova u „Zabavniku“. Izbor je samo donekle posledica ličnog ukusa, a više želje da se kroz najpopularnije i najuticajnije minijature pojedinih perioda u razvoju rok muzike sastavi jedno moguće viđenje fenomena koji je na svoj način, tokom poslednjih pola veka, bitno menjao civilizaciju. Zbog simbolike broja obrtaja singl-ploča koje su me prve uvele u čarobni svet muzike, izbor

u ovoj kolekciji sveden je na 45 (Pesma *American Pie* name-
tnula se svojom formom i sadržajem kao četrdeset šesta i idea-
lan epilog). Priče pred vama neznatno su izmenjene u odnosu
na izvorno objavljene na stranicama lista *Politikin Zabavnik*
utoliko što sam pokušao da ih očistim od aktuelnih primedbi
ili dopunim novim podacima iz biografija autora. Najlepše od
svega za mene je bilo to što sam tokom pisanja svakog od teks-
tova i prilikom sastavljanja ove kompilacije ponovno uživao u
savršenim delima najvećih talenata našeg vremena. Nadam se
da će ova knjiga i svima koji je budu čitali pre svega biti nadah-
nuće da ponovo istraže magiju opisane muzike, a zatim i da se
zabave uz priče o njenim tvorcima.

HVALA

Zefirinu Grasiju i redakciji *Politikinog Zabavnika*

Peci Popoviću, koji je zaslužan što sam uopšte počeo da se bavim pisanjem i koji mi je prvi predao zadatak da još početkom osamdesetih godina uređujem „*Hit stranu*“ u listu *Politikin Zabavnik*

Saši Gajoviću, koji je zaslužan što su se dugogodišnji planovi za objavljivanju ove knjige najzad našli na stolu izdavača

Dejanu Papiću i svima u *Laguni*

SADRŽAJ

1. Na raskršću	13
2. Čudno voće	19
3. Hotel slomljenih srca	27
4. Voli me	33
5. Kuća izlazećeg sunca	43
6. Kao kamen koji se kotrlja	53
7. Nema zadovoljstva	61
8. Igranje na ulici	69
9. Dobre vibracije	75
10. Moja generacija	83
11. Stvarno me imaš	91
12. Hej, Džo	101
13. Bleđe od najbleđe senke	109
14. Zapali vatru u meni	117
15. Na moj način	127
16. Vudstok	135
17. Naklonost đavolu	143
18. Ruke pune ljubavi	153
19. Bez tebe	163
20. Lejla	171
21. Dečko dvadesetog veka	179
22. Kreni ludom stranom	189
23. Dim nad vodom	199

24. Malena igračica	209
25. Heroj radničke klase.	217
26. Alabama, slatki dome.	229
27. Sjaj ludog dijamanta.	239
28. Boemska rapsodija	249
29. Hotel Kalifornija	261
30. Ne, ženo, ne plaći	271
31. Heroji	283
32. Bože, spasi kraljicu	293
33. London zove	303
34. Ljubav će nas razdvojiti	313
35. Pune ruke ruže	321
36. Bili Džin.	331
37. Svaki tvoj dah	341
38. Uživaj u tišini	351
39. Još uvek nisam našao to što sam tražio	359
40. Materijalna devojka	369
41. Možeš me zvati Al.	379
42. Krenite za nama	389
43. Ulazi babaroga	399
44. Miriše kao duh tinejdžerskog doba	409
45. Nakaza	419
Umesto epiloga – <i>Američka pita</i>	427

NA RASKRŠĆU

Otišao sam na raskršće,
pao na kolena.
Otišao sam na raskršće,
pao na kolena.
Zamolio sam Gospoda nad nama:
Smiluj se sada,
spasi jednog Boba, molim te.

Mmmm, stojeći na raskršću
želeo sam da me neko poveze.
Stojeći na raskršću
želeo sam da me neko poveze.
Čini se da me niko ne zna.
Svi su prolazili pored mene.

Mmmm, sunce zalazi,
mrak će me zateći tu.
Uuuu, iiii
mrak će me zateći tu.
Nemam slatku ženu koja
me voli i oseća.

Možeš da juriš, možeš da juriš.
Kaži mom prijatelju Viliju Braunu.
Možeš da juriš, možeš da juriš.
Kaži mom prijatelju Viliju Braunu.
Gospode, stojim na raskršću,
mislim da tonem.

1.

Stihove koje ste upravo pročitali napisao je početkom ovoga veka legendarni Robert Džonson (Robert Johnson). Među majstorima bluza tog vremena bilo je omiljenijih, plodnijih i sa stanovišta čistunaca crne muzike značajnijih autora, ali teško da se bilo ko od njih može porediti sa Džonsonom po zanimljivosti životne i umetničke priče i da s većim pravom može poneti titulu praoca rokenrola.

Robert (Bob – kaže pesma) Džonson je rođen u državi Misisipi 8. maja 1911. godine kao vanbračno dete Džuli En Mejdzors i zauvek odbeglog oca Noa Džonsona. Robert se ženio dva puta. Kada je njegova mlada supruga Virdžinija umrla na porođaju 1930. godine, Robert je pobjegao s polja pamuka da bi se potpuno posvetio muzici i pod okriljem Sona Hausa i Vilija Brauna pokušao da svoju tugu pretoči u bluz. Haus je tvrdio i tada i kasnije da mladi Džonson nije imao mnogo talenta i do današnjih dana ostala su zabeležena svedočenja kako su Boba pravi bluzeri izbegavali i podsmešljivo komentarisali njegove prve nespretnе pokušaje. Šest meseci nakon što je iznenada nestao, Robert se vratio među svoje nevoljne učitelje, koji nisu mogli da veruju sopstvenim ušima. Njegova tehnika sviranja gitare bila je zapanjujuće poboljšana, a autorske pesme koje je počeo da izvodi odisale su začudnom snagom i emotivnim nabojem. Oni trezveni tvrdili su da je Roberta potpuno promenilo bezuspešno, ali inspirativno traganje za ocem, dok su oni drugi, kojih je u to vreme na jugu Misisipija bilo mnogo više, sve protumačili kao neoboriv dokaz da je Džonson na svom putovanju doživeo susret s đavolom i

prodao mu dušu u zamenu za muzičarski dar. Pošto je malo verovatno da je Gete bio redovna literatura berača pamuka na jugu Sjedinjenih Američkih Država, ova faustovska legenda silinom nepokolebljive autentičnosti prikovala se za Džonsonovo ime i rad, a i za dalji životni put. Njegovi nastupi počeli su da privlače velike gužve radoznalaca i obožavalaca, a sve bolji autorski radovi su i ovekovečeni na dva snimanja – u San Antoniju 1936. godine i u Dalasu godinu dana kasnije.

U vreme kada je Robertova karijera dostizala vrhunac u prepunim zadimljenim klubovima koje je redovno dizao na noge, i drugi Džonsonov brak bio je uveliko okončan (manje dramatično od prvog), a umetnik je sticao ugled neodoljivog srcelomca što je legendi o đavolu samo dodavalo novu vatru.

Poslednji i najveći dokaz ova legenda dobila je 16. avgusta 1938. godine kada je, po kazivanju očevidaca, ispred kluba u kome je trebalo da održi svirku, Robert Džonson iznenada pao na kolena, zastrašujuće zaurloao gledajući prema Mesecu i umro u nepodnošljivim bolovima. I njegova smrt tumačena je dvojako. Trezveni su tvrdili da je Džonsona verovatno otrovao neki od ljubomornih muževa čija žena nije odolela čarima strasnog gitariste, dok su drugi samo zagonetno odmahivali glavom.

Pesma *Crossroads* ostala je tako neizbrisiv višedimenzionalni epitaf i pravi simbol čitavog opusa Roberta Džonsona.

Raskršće je mesto na kome je izbor konačan.

Na njemu pripovedač stoji sam i bespomoćan, bez prijatelja i bez zaštitničkog zagrljaja ljubavi. On se okreće Bogu, ali opisuje nadolazeću tamu koja ga preteći natkriva donoseći noć, vreme u kome svojim opčinjujućim igrama vlada Druga strana.

Slikovitost poetike bluza Roberta Džonsona utkana je kroz njegov veliki uticaj u samu srž ikonografije rokenrola. Mistična činjenica da je Elvis Presli (Elvis Presley), krunisani kralj „ljuljanja i kotrljanja“, napustio poznati nam oblik egzistencije istoga datuma, 16. avgusta, 39 godina pošto je Džonson pao na kolena i zalajao na Mesec, doprinela je tome ipak manje od pravog

muzičkog sledbeništva. U verzijama Džonsonovih pesama okušali su se najrazličitiji savremeni izvođači, od Liroja Parnela do grupe Red Hot Chilli Peppers.

Sredinom šezdesetih godina mladi engleski pop muzičar Erik Klepton (Eric Clapton) napustio je sastav The Yardbirds rešen da se posveti izučavanju korena, tačnije bluzu. Kada je postao član grupe Bluesbreakers Džona Mejela (John Mayall), revolucionarno je promenio način snimanja električne gitare napravivši kombinaciju tek stvorenog *Maršal* pojačala s tada već pomalo zaboravljenom *Gibson Les Paul* gitarom (u to vreme vladali su *Fenderi*). Jedinствен звук, čija je tajna ipak bila i ostala najviše u prstima majstora, otvorio je nova vrata uživanja u bluzu za mnoge do tada neobaveštene ljubitelje muzike širom sveta. Jedna od Kleptonovih najboljih interpretacija bilo je čitanje *Raskršća* Roberta Džonsona u okviru supergrupe Cream, koju je s Džekom Brusom (Jack Bruce) i Džindžerom Bejkerom (Ginger Baker) osnovao po odlasku iz Mejalovog orkestra.

Sudbina je odlučila da i Erikov život svojom uzbudljivošću i mnogim strašnim žrtvama podseti na priču o opasnom savezu s Onim s kojim se savezi ne prave. Ipak, dugotrajnost Kleptonove karijere kao da rasteruje osećaj bespomoćnosti onog koji stoji na mestu koje uskoro natkriva tama. Ili smo mi, kao civilizacija krajem milenijuma, postali opsesivno posvećeni pobedama, ma koliko one bile malo verovatne.

Slično čitanje legende podstaknute pesmom Roberta Džonsona, ali sa srećnim krajem, doneo je u svom filmu *Raskršće* i američki reditelj Volter Hil. U filmu mladi i nevini gitarista, iza koga svira stari junak Raj Kuder, pobeđuje u duelu đavolovog učenika koga glumi Stiv Vaj, u stvarnom životu učenik Frenka Zape.

Ipak, pažljiviji pratioci ispovesti muzičara saznali su da je Raj Kuder (Ry Cooder) snimio samo prvi deo gitarskog duela u filmu, dok je u završnoj sekvenci za obe gitare, i poraženu i pobedonosnu, bio zadužen Stiv Vaj... Da li smo zaista pobednička civilizacija?

ČUDNO VOĆE

*Južnjačko drveće nosi čudno voće,
krv na lišću,
krv na korenu.
Crna tela njišu se na južnom povetarcu.
Čudno voće visi s drveta topole.
Idilična scena otmenog Juga:
izbečene oči i iskrivljena usta,
miris magnolije, sladak i svež.
Onda, neočekivan miris mesa koje gori.
Evo voća da ga vrane ključaju,
da kišu skupi,
da ga vetar suši,
da na suncu trune,
da ga drvo ispusti.
Evo čudnog i gorkog ploda.*

2.

Tokom prebiranja po značajnim pesmama istorije popularne muzike najčešće se saplićemo o primere spajanja „bele“ i „crne“ tradicije kroz radost ukidanja rasnih predrasuda i oslobađanje kreativnosti bez obzira na boju kože. No, u vremenima „pre rokenrola“ takvi spojevi bili su retki i opasni po svoje stvaraoce, a njihove poruke opore i istinski važne. Jedna od ključnih umetničkih tvorevina Amerike dvadesetog veka, pesma *Čudno voće*, promenila je poimanje muzike kao sredstva izražavanja, ali i život žene koja ju je svojim nezaboravnim izvođenjima zauvek vezala za sebe.

„Keva i ćale bili su još uvek deca kada su se venčali. On je imao osamnaest, ona šesnaest... a ja već tri godine“ – ovim rečima počinje jedna od najuzbudljivijih muzičkih autobiografija, životna priča „Dame koja peva bluz“, Bili Holidej (Billie Holiday). Rođena je u Baltimoru aprila 1915. godine kao Eleonora Fejgen jer je njen otac, džez-gitarista Klarens Holidej, ozakonio svoju vezu sa Sejdi Fejgen tek tri godine kasnije. Brak nije smirio niti vezao za kuću posvećenog muzičara lutalicu, pa je Sejdi ubrzo ostala bez muža, a mala Bili bez ikakve zaštite u surovom svetu geta u kome je rasla. Sa deset godina bila je divljački silovana i poslata u popravni dom pod optužbom da je zavela svog napasnika. Po izlasku zarađivala je pokoji dolar čisteći podove u bordelu. Tu se upoznala sa snimcima svojih muzičkih idola Luisa Armstronga (Louis Armstrong) i Besi Smit (Bessie Smith), ali i zaradila novo hapšenje zbog prostitucije sa samo četrnaest

godina. Rešena da nađe posao kao igračica i pevačica, Bili je otišla u njujorški Harlem i tamo već posle prvih nastupa u *Brvnari* Džerija Prestona stekla reputaciju žene čiji glas izmamљуje suze. Posle nekoliko godina o Bili Holidej počelo je da se priča i izvan crno omeđenih granica Harlema. Za nju 1932. godine saznaje poznati producent i „lovac na talente“ Džon Hemond. Tako već godinu dana kasnije Bili uz orkestar Benija Gudmena (Benny Goodman) pravi prve snimke za kuću *Columbia*. Bio je to zvaničan početak njene karijere. Ali Bili je retko pevala bluz. Njen repertoar sačinjavale su uglavnom popularne melodije, često i sasvim obične pesmice koje su odbijali da pevaju beli umetnici, ali ih je uzbudljivo izvođenje *Lady Day*, kako ju je prozvao stalni saradnik u studiju i srodna duša, saksofonista Lester Jang, činilo budućim džez klasikama. Njeno fraziranje, uvek malo „iza bita“, ali u stalnom savršenom dosluhu s muzičarima koji su je pratili, korenito je promenilo odnos prema pevanju u savremenoj muzici i uticalo na širok spektar sledbenika i poštovalaca među kojima je, po sopstvenom priznanju, bio i Frenk Sinatra.

Tridesetih godina prošlog veka „ljudska prava“ u Sjedinjenim Američkim Državama bila su još uvek maglovit i ne baš primenjiv pojam, posebno u konzervativnim južnim državama. Zvanično oslobađanje crnih robova nije mnogo poboljšalo društveni položaj osoba tamne puti. Jedan od omiljenih „sportova“ bele većine zvao se linč. U periodu od 1889. do 1940. godine razularene gomile „pravednika“ obračunale su se sa 3.833 osobe (kako kazuju zvanični podaci), uglavnom u malim gradovima na Jugu, gde su žrtve bile ubijane i vešane kako bi jezivi prizori poslužili kao jasna opomena ostalima. Povodi za linč bili su razni, od naizgled opravdanih, mada retko nesumnjivo dokazanih optužbi za krađu, ubistvo ili silovanje, do mnogo čudnijih grehova kao što su „vređanje belog čoveka“, „hvalisanje“, pa

čak i „kupovina automobila“. Jedno ovakvo zverstvo, dvostruki linč Tomasa Šipa i Ejbrama Smita u gradiću Merion u Indijani, posebno je objavljeno zahvaljujući sačuvanim fotografijama i knjizi *Vreme terora* Džejmsa Kamerona, čoveka kome je bila namenjena ista sudbina, ali je uspeo da je bekstvom izbegne. Pored knjige koju je napisao, Kameron je osnovao i muzej nazvan *Muzej crnog holokausta*.

Slika beživotnih, unakaženih tela i raspojasanih mučitelja došla je do ruku levičarski nastrojenog Ejbela Miropola, profesora engleskog jezika u srednjoj školi *Devit Klinton*, u Bronksu. Pored predavanja, ovaj aktivista i idealista jevrejskog porekla strasno se bavio pisanjem poezije, balada, pa i mjuzikla. Ejbel Miropol objavljivao je svoje radove pod umetničkim imenom Luis Alan (što je bio spoj imena njegova dva sina koji su tragično preminuli kao bebe) i dobijao pozitivne kritike od slavnihi savremenika kao što su Ajra Geršvin, Kurt Veil i Tomas Man. Svoju poeziju Miropol je najčešće davao profesionalnim kompozitorima, ali kada je napisao pesmu *Čudno voće*, najpre nazvanu *Gorko voće*, odlučio je da za nju uradi i muziku. Prva osoba koja se okušala u izvođenju pesme bila je Ejbelova supruga Ana, ali njenu popularizaciju na priredbama zatvorenog kruga njujorških levičara uskoro je preuzela crna pevačica Lora Dankan. Jednom prilikom kompoziciju je čuo Barni Džonson u čijem je lokalnu *Kafe Sosajeti* u to vreme nastupala Bili Holidej, poražena neprijatnostima koje je doživela tokom turneje sa orkestrom Artija Šoua, kao prva crnkinja članica jedne bele grupe. *Kafe Sosajeti* bio je zanimljivo mesto usred Grinič Vilidža na Menhetnu, omiljeno sakupljalište naprednih intelektualaca Velike jabuke u kome su ne samo crni izvođači već i crni gosti bili neuobičajeno dobrodošli. Upravo tu je jedne noći početkom 1939. godine Bili Holidej prvi put javno otpievala *Strange Fruit*. Kraj pesme dočekao je potpuni muk šokiranih slušalaca. Tišinu koja je ječala prekinulo je nesigurno i nervozno tapšanje najpre jednog od prisutnih gostiju da bi mu se priključilo još dvoje, troje

za istim stolom. A onda je, malo-pomalo, sve jači aplauz prera-
stao u ovacije raskošnom talentu Bili Holidej i velikoj hrabro-
sti autora pesme.

Bili Holidej snimila je *Strange Fruit* za malu kompaniju *Commo-
dore* jer su se gazde izdavačke kuće *Columbia* plašile da ne iza-
zovu gnev svojih južnjačkih mušterija. Ipak, ploča se dovoljno
dobro prodavala da uđe na američku top-listu i doživi hvalospe-
ve humanistički orijentisanih kritičara. U uglednom časopisu
Njujork tajms objavljen je tekst u kome je pisalo: „Kao da se igra
pretvaranja završila, bluz pevačica koja je svoju pravu tugu kri-
la iza ljubavnih jadikovki podigla je zavesu i pokazala nam šta
je zaista to što joj nagoni suze. Ako se gnev potlačenih na Jugu
ikada podigne, oni sada imaju svoju *Marseljezu*!“

Tokom četrdesetih Bili Holidej prepustila je svoju diskograf-
sku karijeru kući *Decca* čiji su ambiciozni producenati, rešeni da
od nje naprave komercijalnu zvezdu, prearanžirali snimke. U
istoj deceniji pevačica je lagano počela da gubi kontrolu i nad
sopstvenim životom tonući sve dublje u zavisnost od opijuma
za koju je dobrim delom bio odgovoran njen prvi muž Džejsms
Monro.

Pedesete godine donele su gospođi Holidej još jedan neu-
speo brak, ali i novi ugovor sa firmom *Verve*. Pesme koje je tada
snimila, okružena malim sastavom u kome se najbolje osećala,
i dan-danas izazivaju oprečne komentare. Dok po nekima ovi
snimci neumitno svedoče o tužnom kraju jedne velike pevačice
koja je žrtvovala svoj božanski dar zloupotrebom droga i alko-
hola, po drugima upravo ova bolna izvođenja, među kojima su
i nova čitanja američkih klasika poput Kola Portera (Cole Por-
ter) i Džordža Geršvina (George Gershwin), predstavljaju jedan
od vrhunaca muzike dvadesetog veka. A za sve to vreme nastu-
pi Bili Holidej redovno su završavali na samo jedan način –
uvek novim i drugačijim izvođenjem pesme *Čudno voće*. Veza

između pevačice i pesme postala je neraskidiva, tako da je Ejbel Miropol ostatak života proveo podsećajući ljude kako je on napisao i muziku i tekst za *Strange Fruit*. Pometnja oko autorstva pesme nastala je i zbog slučajno ili namerno unesenog podatka u autobiografiju po kome Bili Holidej ili, kako se veruje, pisac iz senke sebi pripisuje zasluge za muziku priznajući Luisu Ale-nu samo autorstvo teksta.

Leta 1959. godine telo Bili Holidej izmoreno zbog ciroze jetre, oboljenja bubrega i srčanih tegoba postalo je preslabo za dalju borbu. Otišla je 17. jula ostavivši iza sebe tragičnu životnu i veličanstvenu umetničku priču, kao neku vrstu magičnog ogledala u kome svaka pevačica posle nje ima potrebu da se nađe traga-jući za sopstvenim izrazom. Neke, kao Areta Frenklin, otkriju svoju snagu u pevačkoj inventivnosti i inovativnosti, opstajući decenijama u samom vrhu i pored crne kože i privatnih drama, postajući simbol uspešnog puta žena ka ravnopravnosti (*Sisters Are Doing It For Themselves*). Neke, kao Dženis Džoplin (Janice Joplin), i pored bele puti i pristojnog porekla, nađu odraz kroz ludilo sopstvenog talenta, u tragičnom delu priče o Eleonori Fej-gen. Ipak, samo je jedna među njima prva Americi kroz pesmu sasula u lice strašnu istinu o čudnim plodovima južnjačkog drveća. Samo je jedna prava Dama koja je pevala bluz.

HOTEL SLOMLJENIH SRCA

*Od kad me je mala napustila
imam novo boravište
na kraju usamljene ulice,
u Hotelu teške tuge.*

*Činiš me tako usamljenim.
Tako sam usamljen
da bih mogao da umrem.*

*Iako je uvek pun,
ipak možeš da nađeš sobu
tu gde slomljena srca
oplakuju svoj mrak.*

*Portir roni suze.
Recepcionar je u crnom
tako dugo u usamljenoj ulici
da se nikad neće osvrnuti.*

*Ako te mala ostavi,
i imaš priču za sve,
prođi usamljenom ulicom
do Hotela teške tuge.*